

PRIČA
O GRETI I JULIUSU MINHU
(zaboravljenim dobročiniteljima)

VESNA NIKOLIĆ

2008

Dugo sam razmišljala, kako da počnem priču o ljudima, čija su srca bila velika, a o njima se ne zna dovoljno... Ni ja ne znam puno, ali to što sam uspela da saznam, želim da podelim sa Vama. Molim sve, koji pročitaju ovu priču, ako su, kojim slučajem, čuli nešto o njima ili njihovim potomcima, da mi se jave.

Godine 1995. prvi put sam posetila Rtanj, čudesnu planinu, neobične lepote u Istočnoj Srbiji. Do tada sam samo prolazila pored Rtnja I često slušala o crkvi-kapeli na samom vrhu planine. Slučaj je hteo da moja koleginica sa studija, počne tamo da radi. Pozvala me je na doček Nove godine. Kako sam tada bila apsolvent I kako su se rupe na mojim čizmama zburado „smešile“, do poslednjeg trenutka nisam znala, da li ću moći da posetim koleginicu. Srećom, bivša cimerka mi je pozajmila novac I ja sam sa osmehom na licu I u novim cokolama, u 5.30 izjutra krenula put Boljevca I Rtnja. Verujem da je u sve ono što se kasnije dešavalo, sudbina umešala svoje prste.

Naime, moja „poseta“ je potrajala skoro čitavu deceniju. Tamo sam dočekala Novu '96. godinu. Mislila sam da ću ostati još koji dan I da ću se vratiti kući. Međutim, moja koleginica se razbolela I ja sam morala da je menjam... Tako sam počela da radim...

Te zime, sneg je dugo bio gospodar planine... Jednog jutra, sunčevi zraci su me izmamili u šetnju. U samom naselju, postoji park-šuma, koja je meni uvek delovala tajanstveno I pomalo bajkovito. Sneg je počeo da kopni I sada nije bilo više nikakve prepreke da krenem u obilazak šume, koja je poprilično bila zapuštena. Uspela sam da pronađem stazicu, kojom niko već duže vreme nije šetao. Na samo nekoliko metara iznad objekta, u kome smo smeštali goste, ugledala sam ostatke neke neobične građevine. Nisam mogla da verujem... Mesecima sam živela na toj planini, a nisam znala šta krije ova šuma... Između dve tise, iako je zub vremena učinio svoje, gordo je stajala prelepa

„kupola“, koja je meni ličila na neku pozornicu, koja očekuje gudače, da pod njenim svodom, započnu svoj dugoodlagani koncert. Znete već kako je to nekada bilo...gudači sviraju, dame šetaju, a gospoda razgovaraju o poslu, pušeci lulu... Otkrila sam stepenište, koje me je odvelo do same „pozornice“. Sklopila sam oči, raširila ruke i okrenula se nekoliko puta ukруг. Osećaj je bio fantastičan, nesvakidašnji, ali i dalje nisam mogla da poverujem da tako nešto postoji u tako skromnom i gotovo, siromašnom okruženju.

Nastavila sam da pratim stazu i nakon nekoliko minuta, ugledala sam kućicu sa velikim travnatim dvorištem. Iza kućice, bio je stari trešnjар. Iako nije bilo kapije, videlo se da neko ipak, brine o kući i dvorištu. Vrata su bila zaključana, a prozori su bili zaštićeni drvenim kаpcima. Ispred vrata, stajali su stari komadi nameštaja. Rekla bih da je to bila neka komoda, koju je već odavno nagrizao zub vremena i po koji crv. I, pošto nije bilo nikoga, odlučila sam da se vratim. Ponovo sam prošla pored „kupole“ i sa divljenjem zastala kraj nje. Ušla sam unutra i osetila neverovatan spokoj. Spustila sam se niz stepenište i došla do mostićа. Nije mi bila jasna njegova uloga, jer ispod nije proticala reka. Na kratko sam sela na staru betonsku klupu. Misli su mi lutale... Nakon nekoliko minuta, primetila sam ostatke još neke „građevine“, kako se jedva naziru iza trnja i trave. Bila je to česma i ostaci stubova. Shvatila sam da je tu, najverovatnije, nekada neko živeo. Odlučila sam da se raspitam kod meštana...

Deca iz naselja su mi o šumi govorila kao o „Kraljičinom parku“, a kupola je za njih bila deo kraljičinog zamka. O vlasnici su govorili kao o kraljici. Priznaćete, dečja mašta je božanstvena. A onda sam otišla kod tadašnjeg direktora Odmarališta, koji je ranije radio kao profesor književnosti i računala sam da može nešto da mi ispriča o tajanstvenoj građevini u šumi. Sa oduševljenjem sam mu ispričala šta sam videla. Stari direktor se nasmejao i ispričao mi, gotovo neverovatnu priču...

„Kupola“, koju sam videla je zapravo Rozarijum ili Ružičnjak. Pripadala je nekadašnjim vlasnicima Rudnika „Rtanj“- Greti i Juliusu Minhu. Česma, koju sam otkrila u trnju, bila je takođe njihova i bila je deo jedne celine – velikog Gretinog parka. U blizini je bila i njihova vila, koja i danas postoji, ali sa izmenjenim krovom i drugačijom namenom. U kućici u šumi sa trešnjarom pozadi, živeli su vrtlari. „Nekada je ta šuma bila deo Minhovog imanja i sve je izgledalo drugačije“- govorio je direktor. Popili smo kafu i ja sam ga ostavila njegovim obavezama. Priča koju sam tada čula i prizor koji sam videla u šumi, probudili su u meni radoznalost i ja sam čvrsto rešila da saznam što više o tim ljudima.

U naselju Rtanj, živeo je izvesni čika Rudi, koga su svi poznavali. Čula sam da je on lično poznao vlasnike Rudnika. I ne samo da ih je poznao, već je posedovao i njihove fotografije, koje mi je sa ponosom pokazivao. Zahvaljujući, sada već pokojnom čika Rudiju, koji je bio neiscrpan izvor informacija o Minhovima, ovaj bračni par neće otići u zaborav, a ova priča će ugledati svetlost dana.

Greta Minh

Julius Minh

Greta i Julius Minh su bili izuzetno bogati ljudi... Rudnik „Rtanj“, vila, park šuma sa Rozarijumom, fontana, stan u Beogradu...sve je to bilo u njihovom vlasništvu, a oni su, ipak, bili siromašni – nisu imali dece.

Greta je bila Jevrejka austrijskog porekla. Živela je u Sloveniji i radila kao bolničarka. Slučaj je hteo da se Julius leći u bolnici u kojoj je radila Greta. Tako su se upoznali. I, kako ljubav ne zna za granice, Greta je iz Slovenije došla na Rtanj i postala član porodice Minh, koja je u tom kraju već bila poznata i veoma poštovana.

Jevrejin, Samuilo Minh, Juliusov otac je iz Moravske stigao u Srbiju u drugoj polovini 19. veka. Bavio se proizvodnjom tekstila i bio je vlasnik Štofare u Paraćinu, koja je osnovana 1870. godine. Fabrika je dobro radila, pa su njeni proizvodi bili cenjeni, kako kod nas, tako i u inostranstvu. Julius je ubedio oca da uloži svoj kapital u otvaranje rudnika u Srbiji. Tako su otvoreni rudnici kod Aleksinca i Čićevca. Minhovi su postali vlasnici rudnika u podnožju Rtnja. Prvo rudište je otvoreno daleke 1902. godine. Rudari su obavljali svoj posao uz veliku muku, a ugalj su prevozili do Paraćina volovskim kolima, sve do 1912. godine, kada je izgrađena pruga Paraćin-Zaječar.

Minhovi su bili vredni i odgovorni ljudi. Napravili su žičaru, planinsku železničku prugu, kojom su vagoneti prevozili ugalj, kao i parnu električnu centralu. Njihova je bila i separacija uglja. Takođe su raspolagali različitim radionicama. Sve u svemu, bili su dobri poslodavci i vodili su računa o svojim radnicima i čitavom naselju Rtanj.

Međutim, 1915. godine, Nemci zauzimaju rudnik, a Minhovi bivaju primorani da napuste Srbiju. Rudnik je bio u rukama Nemaca tri godine, a kada su se povlačili, uništili su mašine, ugljenokop zapalili i poplavili. Ostavili su pravu pustoš za sobom.

Minhovi su se posle oslobođenja Srbije, 1918. godine, vratili na Rtanj. Nije im bilo lako. Sve što su stvarali godinama, bilo je uništeno. Međutim, uz ogroman rad i trud, rudnik je povratio stari sjaj. Kameni ugalj je bio odličnog

kvaliteta i vlasnici su bili zadovoljni. Rađena su i nova istraživanja ležišta uglja.

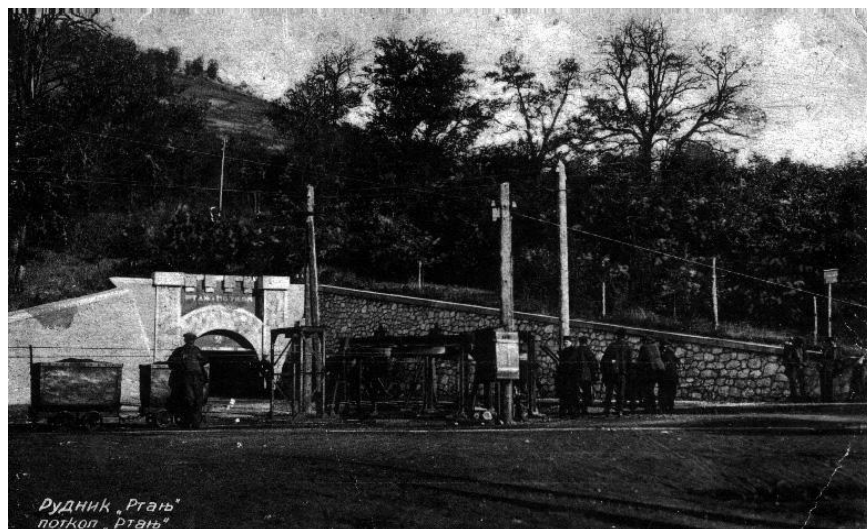
Kada se razboleo, Samuilo Minh je otišao na lečenje u Beč, gde 1919. godine umire u jednom sanatorijumu. Julius, kao najstariji Samuilov sin, preuzima upravljanje rudnikom. Pomažu mu u tome braća Adolf i Aleksandar.

Rudnik je dobro radio, a stručni kadar je dovođen sa svih strana. Rtanj je tako postao dom mnogih Nemaca, Mađara, Čeha, Austrijanaca, Slovenaca, koji su bili inženjeri, geometri, rudari...Neki i danas žive tamo, prisećajući se tih lepih dana... Naišla sam na podatak da je 1923. godine u rudniku radilo 550 radnika i 15 činovnika i nadzornika. Bilo mi je teško da zamislim toliki broj ljudi, kada danas naselje ima stotinak meštana i pedesetak izbeglica.

Porodica Minh je brinula o svojim radnicima i o njihovim porodicama. Gradili su im stanove, a nameštaj su im pravili u sopstvenoj stolarskoj radionici, bez ikakve nadoknade. Otvorili su ambulantu, prodavnicu prehrambenih proizvoda i pekaru. Brinuli su Minhovi i o kulturnom životu svojih radnika, pa su u okviru Sokolskog doma, otvorili i bioskop. Šta bi današnji meštani dali, da imaju bioskop u naselju....

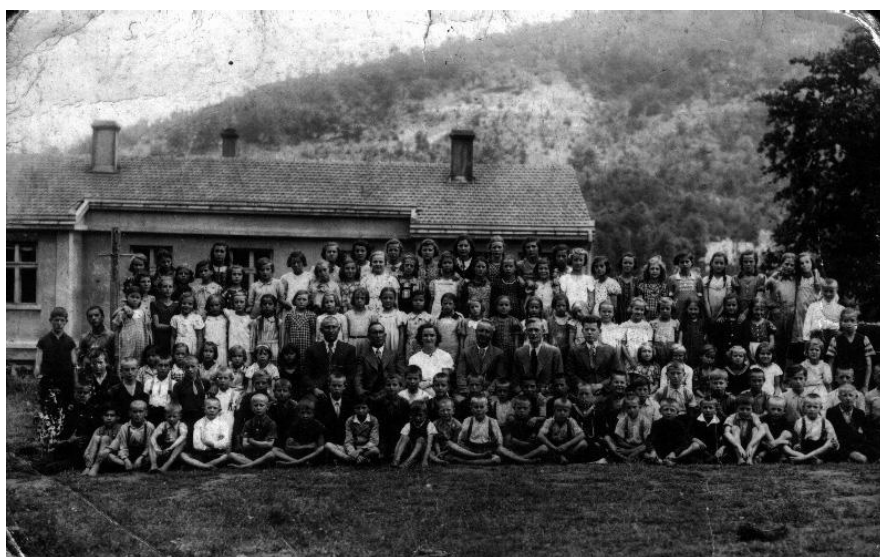

Julius Minh sa svojim saradnicima

Rudnik Rtanj – ulaz u jamu – 1920. godine

Tih godina, Rtanj je bio veselo i živo mesto, sa puno stanovnika, a samim tim i puno dece. Zbog toga je porodica Minh, na Gretinu inicijativu, 1922. godine otvorila prvu privatnu školu u tom kraju. Minhovi su stipendirali dobre učenike i pomagali i okolnim školama. Zvonik u školskom dvorištu u Ilinu i danas postoji i kao da želi da posvedoči o dobroti i darežljivosti te porodice. Postoje podaci, da je naselje Rtanj 1929. godine imalo 2000 stanovnika. Greta je za svaki praznik darivala decu iz naselja bogatim poklonima.

Privatna škola braće Minh

Minhovi su bili zaljubljenici u prirodu. Imali su veliki park, kojim su često šetali, kako sami, tako i sa prijateljima. Park je brojao oko 150 vrsta drveća i ukrasnog šiblja iz čitavog sveta. Greta je volela da putuje i uvek bi sa putovanja donosila i po neku novu biljku. Često je sedela na klupi ispred Rozarijuma i gledala brojne vagone kako prevoze uglj. Dakle, ispod onog mosta, čiju svrhu nisam mogla da otkrijem, prolazio je simpatični vozić „Ćira“...

Svi su voleli i cenili gazdaricu Gretu. Baštovan je, specijalno za nju, kalemio tzv. Crnu ružu. Gretino omiljeno mesto, bio je Rozarijum, koji je bio obrastao ružama i okružen raznim cvećem. Tamo je pronalazila svoj mir i „lečila „ svoje tužno srce, zbog nemogućnosti da postane majka. Greta je imala i veoma lepu staklenu baštu.

**Vrtlar Bogoljub Vidojević
Ispred Rozarijuma**

Rozarijum danas

I, taman kada sam pomislila kako ova priča prosto, ne može da ima tužan kraj, pokojni čika Rudi, koji je voleo da dolazi kod mene na kafu i razgovor, ispričao mi je nešto strašno....

Naime, Julius Minh je iz nekog razloga izvršio samoubistvo 1931. godine u svom stanu, u Beogradu. Neki su govorili da je to učinio, zato što su tadašnje vlasti zaplenile na Dunavu velike količine stočne hrane, koju je obećao seljacima. Drugi pak, kažu, da se sve to dešavalo pod nerazjašnjenim okolnostima.

Greta je tako ostala bez svoje velike ljubavi. Odlučila je da u znak sećanja na svog supruga izgradi crkvicu – kapelu, na samom vrhu Rtnja. To nije bilo jednostavno. Vrh Rtnja – Šiljak, se nalazi na 1565m nadmorske visine. Zbog toga je morala da angažuje brojne radnike, kažu čak 1000 njih, koji su na magarcima prenosili kamenje do vrha. Znala je Greta da to neće biti lak posao, ali je bila uporna u u svojoj nameri, da podigne svojevrsan simbol ljubavi i poštovanja prema Juliusu. I uspela je u tome. Crkva je osveštana 1936. godine. Greta je mogla iz svog parka, da vidi crkvu i na taj način je i dalje bila „u vezi“ sa svojom velikom ljubavi... Na žalost, od crkvice su ostala samo dva zida. Lovci na zlato su je minirali, ako sam dobila prave podatke, 1969. godine. Danas mnogi planinari i rekreativci obilaze crkvu, pokušavajući da zamisle, kako je nekada izgledala.

Kapela – crkva na vrhu Rtnja 1936. godine

Juliusova smrt je mnogo toga promenila. Greta je morala da preuzme rukovođenje rudnikom. U tome su joj puno pomagali Adolf i Aleksandar, Juliusova braća.

Tužna je sudbina Samuilove dece... Adolf je takođe izvršio samoubistvo. Videvši agente Gestapoa, on je popio pilulu i okončao život u garaži svoga stana u Beogradu, početkom 1941. godine. Brat Adolfov i Juliusov, Aleksandar, preživeo je rat, ali samo zahvaljujući tome, što je krio svoje jevrejsko poreklo. Živeo je u Beogradu, gde je i umro 1977. godine.

Gospođa Greta je morala 1941. godine da se skloni od Nemaca i napusti svoju vilu i rudnik. O njoj se brinula porodica Radenković iz Ilina, malog sela u podnožju Rtnja. Rudnik je odmah preuzeo inženjer Julius Holik, čovek koji je u vreme Juliusa Minha bio direktor rudnika. Kasnije se otkrilo, da je Holik bio agent Gestapoa. Izdao je porodicu Minh. Zahvaljujući njegovoj dojavu, Nemci su 1941. godine, streljali Alfreda Hermana, sestrića Juliusa Minha. Holik je bio ubeđen da će rudnik postati njegov, ali su mu partizani pokvarili plan.

Tako su Minhovi, nakon 40 godina, zauvek otišli sa Rtnja, ostavivši svo svoje bogatstvo. Greta je umrla 1947. godine u Ilinu. Porodica Radenković tvrdi, da je preminula u njihovoj kući. Duga verzija, koju sam tek pre dva dana čula je da je Greta umrla u Boljevcu u bolnici 1952. godine i da je bila tamo sahranjena, a da je kasnije Aleksandar preneo njene ostatke u Beograd. Danas Greta počiva pored svog supruga Juliusa.

Pišući ovu priču o Minhovima, nisam mogla ni da sanjam da će jedan telefonski poziv izazvati u meni toliko jake emocije. Na početku sam zamolila sve one koji budu čitali ovaj tekst, da mi se jave, ukoliko znaju nešto o Minhovima i njihovim potomcima. Bila sam u Beogradu kod prijateljice i baš u trenutku kada sam joj pokazivala fotografije Grete i Juliusa Minha, telefon je zazvonio. Javila sam se i sa druge strane čula ženski glas, kako mi govori, da je pored nje Minhova unuka, koja bi volela da me upozna. Ostatak razgovora je protekao u neverici i suzama, koje su

mi se slivale niz lice. Nije mi bilo lako da poverujem u ono što mi je ta žena govorila. Tražila sam Minhove, a oni su zapravo pronašli mene. Uspela sam nekako da se dogovorim sa gospođom sa druge strane, da se nađemo na Rtnju, za dva dana. Moja prijateljica, koja je bila svedok tog razgovora, gledala me je u čudu. Kolika je verovatnoća da vas pozove potomak porodice, koja je davno nestala sa ovih prostora i to baš u trenutku dok pišete o njima i pokazujete nekome njihove fotografije? Sledećih noći nisam mogla da spavam. Preispitivala sam sebe, da li sam dobro čula i razumela ono što mi je ženski glas saopštio preko telefona. Šta ako ne dođu, šta ako ne mogu da me pronađu?

Nakon dva dana, našla sam se u Boljevcu, gde sam nestrpljivo čekala Minhovu unuku. Kada se pojavio automobil ljubljanskih registarskih tablica, znala sam da su gošće stigle. Odmah sam prišla. Najpre sam ugledala crvenokosu ženu, koja mi se široko osmehnula. Zatim je iz auta izašla žena kovrdžave kose, sa gotovo dečjim osmehom. Bila je to Vida Jovanović Minh. Vida govori engleski i španski, pošto živi u Meksiku. Crvenokosa dama je bila Danijela Voljč iz Ljubljane, njena dobra prijateljica, koja nam je sve ljubazno prevodila. Vida Minh me je zagrlila i tri puta poljubila u obraz. Obe smo bile vidno uzbuđene i često smo stavljale ruku na grudi, kao da smo pokušavale da smirimo emocije. Za ono što smo u tom trenutku osetile, nije nam bio potreban prevod.

Družile smo se tri dana. Videla je nekadašnji park porodice Minh. Sećam se da je širom otvorenih očiju gledala oko sebe. Pred njom su bili Rozarijum, bašta i kuća u kojoj su živeli njeni preci. Fotografisala je sve... Rozarijum, kuću, česmu, stubove, drveće. Okretala se oko sebe, gledala i upijala svaku sitnicu, kao da je želela da ponese u mislima svaki trenutak svog boravka na Rtnju. Tog istog dana obiše smo porodicu Radenković u Ilinu, koja je krila Gretu Minh za vreme rata. Emocija i neverica su bile obostrane. Domaćini su nam pokazali kuću iz 1929. godine, u kojoj je boravila Greta. Videli smo sobu, u kojoj je živela, a sačuvan je i njen pisaći sto, kao i stari šifonjer. Radenkovići su sa velikim

poštovanjem govorili o Greti. Na žalost, deda Vlasta, najstariji član porodice Radenković, koji je lično poznao Gretu i znao sve detalje, nije više među živima, pa su to bila sećanja na njegove priče.

Sledećeg dana smo bile u vili porodice Minh. Mi smo noćile preko puta, kako bi Vida mogla da uživa u pogledu na dom svojih predaka. Ne može se rečima opisati pogled te žene, kada je ušla u kuću. Išla je od sobe do sobe, fotografišući svaki detalj. Vida je inače, umetnički fotograf i vrlo poznata umetnica u Meksiku i ja sa nestrpljenjem očekujem da vidim njene fotografije. Njena prijateljica Danijela Voljč, koja radi na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani i bavi se međunarodnim odnosima, osim što nas je pratila u stopu, pružala nam je i jaku moralnu podršku.

Zatim smo krenule put Zaječara. Već sam spomenula, da je tamo streljan Alfred Herman. Uspele smo da pronađemo mesto na kome su streljani ljudi iz Zaječara tih godina (od 1941-1944.). Tamo se sada nalazi veliki drveni krst, koji je nemi svedok mučnog ubijanja nedužnih ljudi. Vida je dugo gledala krst, obilazila oko njega, fotografisala ga. Nemo je šetala, udaljavala se i opet prilazila krstu. Da li možete da pretpostavite, kako se čovek oseća u takvom trenutku? Vratile smo se na Rtanj, pune utisaka, komentarišući događaje iz prošlosti.

Narednog dana smo sređivale utiske, prevodile tekstove o Minhovima i pravile planove za neka nova druženja, ali i sada već, prijateljsku saradnju.

Novi vlasnik Minhove vile, planira da u njoj napravi apartmane. Vida bi više volela da tu bude Muzej porodice Minh, ali šta je, tu je. Ostaje nam da se nadamo, da kuća neće mnogo izgubiti na vrednosti i da će sa njenih zidova Minhovi „posmatrati“ goste.

Vida je takođe obišla i nekadašnji ulaz u rudnik, koji je radio sve do jula 1967. godine, kada je zatvoren. Fotografisala ga je i dodirivala rukom. Izgledalo je kao da želi da se pozdravi sa svojim precima...

Da li je naš susret slučajnost ili ne, nikada nećemo saznati, ali dok sam noćas završavala priču o Minhovima,

stigla mi je poruka od Vide i Danijele da su dobro doputovale u Ljubljani.

Život je zaista pun iznenađenja....

Dogovorile smo se da se ponovo vidimo. Javiće mi se i njen rođak, koji živi u Izraelu i za koga ja verujem, da je pre 10-15 godina bio na Rtnju i plakao, kada je video, šta je ostalo od nekadašnjeg imanja porodice Minh.

Vida mi je delimično ispričala priču o svojim precima i roditeljima. Poslaće mi još neke podatke. Setila se da je kao šesnaestogodišnja devojčica, dolazila sa majkom na Rtanj. Izrazila je želju da joj pomognem oko daljih istraživanja o Minhovima. Pozvala me je da je posetim u Meksiku. Ko zna, možda iz ovog poznanstva nastane i knjiga o Minhovima....

Radila sam na Rtnju čitavu jednu deceniju. Živela sam preko puta Minhove vile, pila kafu i čaj u njihovom Rozarijumu, šetala njihovim parkom, uživala, baš kao i oni nekada... Upravo zbog toga, osećam obavezu prema tim ljudima, da objavim ovu priču. Posle toliko godina ćutanja, Minhovi zaslužuju da se o njima progovori.

Ako Vas put nanese na Rtanj, obavezno pronađite Rozarijum. Nije daleko, odmah iznad restorana. Tražite da Vam odnesu tamo kafu ili čaj... Verujte, i kafa i čaj tamo imaju drugačiji ukus, a Vi ćete se osećati kao gost Minhovih. Zar to nije divno?

~ 0 ~